

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

รายงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ตำบลโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่นมีรายละเอียดดังนี้

สังเขปของการวิจัย

รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ตำบลโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบริบทของสังคม กระบวนการมีส่วนร่วม และปัจจัยเสี่ยงของเยาวชนในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนแบบมีส่วนร่วม และเพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้างโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม คือ ผู้นำชุมชน 3 คน ผู้ปกครองเยาวชน 3 คน และผู้นำเยาวชน 3 คน รวม 9 คน และกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการทดลองกิจกรรมและตอบแบบสอบถาม คือ เด็กและเยาวชน จำนวน 70 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้างด้วยกระบวนการกลุ่มจากผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วม 2) รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชน 3) แบบสอบถามปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิคุ้มกันทางสังคม 4) แบบวัดความรู้ความเข้าใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังนี้

1. สภาพทั่วไปทางสังคม สัมพันธภาพในครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูมีความเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงไปถึงสถานการณ์ความเสี่ยงทางสังคมของเด็กและเยาวชนในตำบลโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งพบว่ามีปัจจัยเสี่ยงทางสังคมของเด็กและเยาวชน ดังนี้ การใช้สื่อออนไลน์ในทางสร้างสรรค์ การติดเกม การติดยาเสพติด การมั่วสุมดื่มสุรา การแข่งรถจักรยานยนต์ การทะเลาะวิวาท การติดโทรศัพท์มือถือ การทะเลาะกันเรื่องผู้ชายและท้องวัยรุ่น ชุมชนและท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งจากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนต้นแบบ ตำบลโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.93$, $S = 0.57$) ในรายด้านพบว่าภูมิคุ้มกันทางสังคมในทุก ๆ ด้านอยู่ใน

ระดับดี โดยภูมิคุ้มกันด้านโรงเรียนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.07, S = 0.69$) และภูมิคุ้มกันทางสังคมด้านตนเองมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.82, S = 0.62$) จะเห็นได้ว่าโรงเรียนเป็นองค์ประกอบที่ช่วยเด็กและเยาวชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคมได้ดีที่สุด ให้ผู้วิจัยจึงมีการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ดังนี้ 1) การจัดค่ายครอบครัวอบอุ่น และ 2) การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนที่มีกิจกรรมการประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างผู้นำเด็กและเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ จึงพบว่าเป็นจุดแข็งของชุมชนที่มีตัวแบบของเด็กและเยาวชนที่ดีและมีองค์การบริหารส่วนตำบลที่ให้การสนับสนุน แต่พบจุดด้อยในเรื่องการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องอันเนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ อีกทั้งกิจกรรมที่จัดขึ้นขาดความน่าสนใจไม่สามารถดึงดูดให้เด็กและเยาวชนที่เป็นกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มที่มีปัญหาเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาได้จริง

2. ได้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนพัฒนาขึ้นจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ดังนี้ 1) ขั้นร่วมวางแผน : กำหนดเป้าหมาย การวางแผนการดำเนินการวิจัย การสร้างเครื่องมือการวิจัย การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและสภาพปัญหา การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างด้วยการสนทนากลุ่มผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วม 9 คน ร่วมกับการใช้แบบสอบถามปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิคุ้มกันทางสังคมเพื่อสรุปบริบท ประเด็นปัญหาของเด็กและเยาวชน 2) ขั้นร่วมลงมือปฏิบัติ : สร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันทางสังคมอย่างมีส่วนร่วมโดยนำรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นมาทดลองใช้กับเด็กและเยาวชน จำนวน 70 คน 3) ขั้นร่วมสังเกตผล : สังเกตการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของเด็กและเยาวชนร่วมกับการวัดความรู้ความเข้าใจและวัดพฤติกรรมภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชน 4) ขั้นร่วมสะท้อนผล : จัดข้อมูลที่รวบรวมได้เพื่อสรุปผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และวางแผนในการแก้ไขการดำเนินงานในวงรอบต่อไป

3. ค่าเฉลี่ยของความรู้ความเข้าใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชน หลังได้รับการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นั่นคือ การใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมช่วยให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนที่เพิ่มขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. สภาพทั่วไปทางสังคม สัมพันธภาพในครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงไปถึงสถานการณ์ความเสี่ยงทางสังคมของเด็กและเยาวชนในตำบลโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งพบว่ามีปัจจัยเสี่ยงทางสังคมของเด็กและเยาวชน ดังนี้ การใช้สื่อออนไลน์ในทางสร้างสรรค์ การติดเกม การติดยาเสพติด การมั่วสุมดื่มสุรา การแข่งรถจักรยานยนต์ การทะเลาะวิวาท การติดโทรศัพท์มือถือ การทะเลาะกันเรื่องผู้ชายและท้องวัยใส เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแส

สังคม พ่อแม่มีข้อจำกัดในการเลี้ยงลูกมากขึ้นโดยเฉพาะข้อจำกัดในเรื่องเวลา มีเวลาน้อยลงสำหรับการดูแลอบรมสั่งสอนลูก เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญาติลดลง (ธนชชา รอดกันภัย และเสนห์ บุญกำเนิด, 2560: 137) สอดคล้องกับทฤษฎีของ วิลล จีโรจน์พันธุ์, ประชิต สกฤษณ์ และอุดม เขยกิจวงศ์ (2548) ได้กล่าวว่า “เมื่อสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน กลายเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต ต้องใช้เวลาในการประกอบอาชีพเพื่อหาปัจจัยหลัก คือ เงินเพื่อนำมาใช้ในการตอบสนองความต้องการในการดำเนินชีวิตของตนเอง และครอบครัว” นั่นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พ่อ แม่ผู้ปกครองต้องออกจากครอบครัว เพื่อมาหาเงินจุนเจือครอบครัว จนไม่มีเวลาในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูก ปล่อยให้เป็นภาระของปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อพ่อ แม่ ออกมาทำงานหากสามี หรือภรรยาไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวก็เกิดปัญหาขัดแย้งในครอบครัวถึงขั้นหย่าร้าง ซึ่งทัศนีย์ ทองสว่าง (2549: 99-110) ได้อธิบายว่า “ปัญหาดังกล่าวเป็นวิกฤตการณ์ในครอบครัว ที่เป็นความเสี่ยงทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อลูก โดยเฉพาะลูกที่อยู่ในวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่อยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย ร่างกายเริ่มเปลี่ยนแปลงจากเด็กไปสู่วัยรุ่น เปลี่ยนแปลงทางความคิดของวัยรุ่น เมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่นจำเป็นจะต้องปรับตัว ทั้งเรื่องเรียน เรื่องเพื่อนทั้งเพื่อนเพศเดียวกันและเพื่อนต่างเพศส่งผลให้เกิดความเครียดของเยาวชนกลุ่มนี้ จะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่ไม่เหมาะสม คือ ไม่เข้าเรียน ไม่เคารพกฎระเบียบ ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม ชอบก่อวุ่น ซึ่งปัญหาของเยาวชนกลุ่มนี้มีสาเหตุมาจากสัมพันธภาพในครอบครัวที่ไม่อบอุ่น”

2. ได้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนพัฒนาขึ้นจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) จากการร่วมกันศึกษาสภาพปัญหาและบริบทของเด็กและเยาวชน ในหลาย ๆ มิติ เช่น ด้านสภาพทั่วไปทางสังคม ด้านสัมพันธภาพในครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู ด้านสถานการณ์ความเสี่ยงทางสังคม เป็นต้น จึงได้สภาพปัญหาของเยาวชนนำไปสู่ขั้นตอนการวางแผนและร่วมลงมือปฏิบัติ การร่วมสังเกตและสะท้อนผล ร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชน และสรุป/สะท้อนผลการจัดกิจกรรม ได้เด็กและเยาวชนที่มีภูมิคุ้มกันทางสังคมเป็นต้นแบบขยายผลการเรียนรู้ ก่อให้เกิดเด็กและเยาวชนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม

3. การใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมช่วยให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนที่เพิ่มขึ้นทั้งนี้เนื่องจากการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้กระตุ้นและให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกิจกรรมการเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของ วิจารย์ พานิช (2554) ได้กล่าวว่า “ภูมิคุ้มกันทางสังคมที่สำคัญที่สุดคือการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ของคนทุกคน “ตั้งแต่เกิดถึงเชิงตะกอน” หากระบบการเรียนรู้อ่อนแอ สังคมจะอ่อนแอ ต่อสู้ปัญหาและความเปลี่ยนแปลงผันผวนได้ไม่ดี สาเหตุของ “ภูมิคุ้มกันทางสังคมบกพร่อง” ระบบการศึกษาที่อ่อนแออย่างยิ่งในปัจจุบัน คือ ต้นเหตุของสภาพ

ภูมิคุ้มกันทางสังคมบกพร่อง ที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ เพราะทำให้ได้พลเมืองที่มีความคิดตื่น มองเรื่องที่ซับซ้อนและเลื่อนไหลไม่ออก ไม่มีทักษะของการเรียนรู้ ไม่มีอิทธิบาทของการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงพื้นที่

ชุมชนและท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เด็กและเยาวชน จึงมีการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดค่ายครอบครัวอบอุ่น การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนที่มีกิจกรรมการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างผู้นำเด็กและเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งหากนำกิจกรรมเดิมที่มีความเข้มแข็งอยู่แล้วมาบูรณาการร่วมกับรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นนี้จะช่วยสร้างความเข้มแข็งทางสังคมให้แก่เด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาจัดสรรงบประมาณในการขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชน

ข้อเสนอแนะเชิงสถาบัน

สถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำรูปแบบนี้ไปบูรณาการร่วมการจัดการเรียนการสอนหรือการทำกิจกรรมของเด็กและเยาวชนไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยผู้ที่สนใจควรเป็นผู้ที่มีความเข้าใจเรื่องการให้บริการปรึกษาเชิงจิตวิทยาร่วมด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอจากขั้นร่วมกันสังเกตและร่วมกันสะท้อนผลการเรียนรู้ พบว่าควรเพิ่มระยะเวลาในการพัฒนาเด็กและเยาวชนต้นแบบ เรื่องการศึกษาเชิงจิตวิทยาแบบรายบุคคลและแบบรายกลุ่ม อีกทั้งรูปแบบการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมนี้เป็นการทดลองกับเด็กและเยาวชนต้นแบบ ซึ่งยังไม่ได้ขยายผลการพัฒนาไปยังเด็กและเยาวชนในกลุ่มเสียงและกลุ่มมีปัญหาในชุมชนตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นหรือเด็กและเยาวชนในกลุ่มอื่น/พื้นที่อื่น จึงควรนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามวงจร PAOR นี้กลับไปทำซ้ำ เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

2. ภูมิคุ้มกันทางสังคมมีหลายมิติและมีความเกี่ยวข้องกัน เช่น ภูมิคุ้มกันทางด้านร่างกายและจิตใจ ภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์กับทักษะชีวิต จึงควรศึกษาเพิ่มเติมให้ครอบคลุม ค้นหาปัจจัยเชิงเหตุและผล ตลอดจนการพัฒนาตามองค์ประกอบเพื่อการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เด็กและเยาวชน

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในเด็กและเยาวชนในกลุ่มเสียง/กลุ่มมีปัญหาเพื่อศึกษาสภาพปัญหาภูมิคุ้มกันทางสังคมอย่างลุ่มลึก

4. ควรมีการศึกษาวิจัยในการวางแผนยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนอย่างยั่งยืน